

השתלבות צעירים יוצאי אתיופיה במוסדות להשכלה גבוהה: גורמים מסייעים וחסמים

ברכי בן סימון
דגנית לוי
פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי

העבודה מומנה בסיוע קרן באדר

מ-149-18

מאירס-ג'וינט-ברוקדייל
MYERS-JDC-BROOKDALE
مایرس - جوینت - بروکدیل

תקציר

רקע

בשנים 2000-2016 עלה שיעור הסטודנטים יוצאי אתיופיה הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל במידה ניכרת, אך הוא עדיין נמוך לעומת שיעור יוצאי אתיופיה באוכלוסייה. השיעור הנמוך הוא ביטוי לחסמים העומדים בפני חלק ניכר מיוצאי אתיופיה בבואם להשתלב באקדמיה, למשל אחוז נמוך של זכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה וציון ממוצע נמוך במבחן הפסיכומטרי. התוכנית הממשלתית לשילוב יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית והמועצה להשכלה גבוהה מקדמות את "התוכנית להנגשת ההשכלה הגבוהה ליוצאי אתיופיה" המבקשת להסדיר את המענים הניתנים כיום לסטודנטים יוצאי אתיופיה ולשפר אותם. בשנת 2017 פנתה קרן באדר למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לבחון את הנושא.

מטרה

ללמוד כיצד סטודנטים יוצאי אתיופיה תופסים השתלבות מוצלחת בלימודים, מהם הגורמים שמסייעים להשגת השתלבות מוצלחת ומהם הגורמים שמקשים עליה ואילו דרכי סיוע מומלצות כדי לקדם את השתלבותם.

שיטה

נערכו עשרה ראיונות חצי מובנים עם סטודנטים יוצאי אתיופיה שלמדו שנה אחת לפחות במוסד להשכלה גבוהה ושלושה ראיונות עם מנהלות תוכניות לקידום שילוב יוצאי אתיופיה באקדמיה.

ממצאים

לתפיסת המרואיינים, השתלבות מוצלחת היא שילוב של הצלחה אקדמית עם הצלחה בהיבטים אחרים, ובפרט בתחום החברתי ובתחושת השייכות. להשתלבות מוצלחת באקדמיה גורמים רבים, למשל התמיכה הפורמלית והבלתי פורמלית שהסטודנטים מקבלים, ותכונות אישיות שלהם שמניעות אותם להצליח ולהתקדם. בני המשפחה, ובפרט ההורים, ממלאים תפקיד מרכזי בבחירה בלימודים גבוהים ובהצלחה בהם. עם זאת, סטודנטים יוצאי אתיופיה מתמודדים עם קשיים משפחתיים רבים המשליכים על

יכולתם להשתלב בהצלחה, למשל היעדר תמיכה כלכלית מצד המשפחה וצורך לסייע בפרנסתה. ליוצאי אתיופיה גם קשיים לימודיים ייחודיים הנובעים בין השאר מפערי תרבות ומחוסר במידע שיאפשר בחירה נבונה של תחום הלימודים. קשיים אלה מצריכים מערך ליווי ותגבור טובים, אך נטען שהמערך הקיים במוסדות אינו מספק. המרואיינים הציעו המלצות אחדות להמשך פיתוח דרכי הסיוע לשילוב מוצלח של יוצאי אתיופיה באקדמיה. המלצות אלה נוגעות לתחום הלימודי, החברתי והכלכלי וכוללות המלצות למתן סיוע לפני הלימודים ובמהלכם.

סיכום

עבודה זו ביקשה ללמוד, בעיקר מן הסטודנטים יוצאי אתיופיה עצמם, על הגורמים המסייעים להם להשתלב בהצלחה באקדמיה ועל הגורמים המקשים עליהם לעשות כן. הראיונות סיפקו תובנות רבות על הנושא ואף המלצות קונקרטיות לדרכי סיוע לסטודנטים. חלק מדרכי הסיוע שהוצעו כבר קיבלו התייחסות בהמלצות ועדת ההיגוי לעידוד ולטיפול המצוינות האקדמית של יוצאי אתיופיה, וחלקן יכולות להאיר צרכים שטרם קיבלו מענה מספק ולסייע בהסדרת המענים הניתנים כיום לסטודנטים ובשיפורם.

תודות

ברצוננו להודות לסטודנטים שהשתתפו במחקר ושניאותו לשתף אותנו בחוויות מלימודיהם באקדמיה. תודתנו נתונה גם למנהלות התוכניות שחלקו עימנו את ניסיון הרב בקידום השילוב של יוצאי אתיופיה במוסדות להשכלה גבוהה. הראיונות עם הסטודנטים ועם המנהלות העמיקו את הבנת הצרכים של יוצאי אתיופיה במוסדות להשכלה גבוהה והעלו מגוון דרכי פעולה לסייע בנושא זה.

מבוא

בין השנים 2000-2016 עלה מספר הסטודנטים יוצאי אתיופיה הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל במידה ניכרת (מ-747 סטודנטים בשנת 2000 ל-2,966 סטודנטים בשנת 2016). יחד עם זאת ייצוגם עדיין נמוך לעומת שיעורם באוכלוסייה; שיעור יוצאי אתיופיה בקרב הסטודנטים (1.2%) הוא כשליש משיעורם בקרב יהודים בני 20-29 (3.3%). השיעור הנמוך מבטא את החסמים העומדים בפני חלק ניכר מיוצאי אתיופיה בבואם להשתלב באקדמיה. החסמים העיקריים הם אחוז נמוך של זכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה (34% לעומת 60% בקרב כלל תלמידי י"ב היהודים בשנת 2015/16),¹ ציון ממוצע נמוך במבחן הפסיכומטרי (448 לעומת 576 בקרב כלל הנבחנים היהודים בשנת 2015/16) ואחוז נשירה גבוה מן המוסד להשכלה גבוהה (12% לעומת 8% בקרב כלל היהודים בשנת 2015/16).²

תוכניות רבות פועלות כיום במטרה לתת מענה לחסמים אלה ולקדם את שילוב יוצאי אתיופיה במוסדות להשכלה גבוהה. חלק מן התוכניות פועלות במכינות הקדם-אקדמיות ומאפשרות לסטודנטים לשפר את הציון הממוצע שלהם בבחינות הבגרות ולעיתים גם מהוות חלופה למבחן הפסיכומטרי. יוזמות אחרות פועלות מטעם מוסדות ההשכלה הגבוהה עצמם ומספקות מגוון תמיכות במהלך לימודי התואר הראשון. כמו כן, יש מעטפת כלכלית מטעם המדינה, כמו מימון שכר הלימוד ומתן מלגת קיום חודשית, שנועדה להקל על יוצאי אתיופיה את ההשתלבות באקדמיה. עד לאחרונה היה המנהל לסטודנטים עולים במשרד העלייה והקליטה אחראי למתן כלל הסיוע ליוצאי אתיופיה. כיום, במסגרת התוכנית הממשלתית לשילוב יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית ("דרך חדשה"), מבקשים להסדיר את המענים הניתנים לאוכלוסייה זו ולרכז אותם בידי המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג). "דרך חדשה" והמל"ג שמו להן למטרה באמצעות "התוכנית להנגשת ההשכלה הגבוהה ליוצאי אתיופיה" להגדיל את מספר הסטודנטים יוצאי אתיופיה המתקבלים ללימודי תואר ראשון, להדגיש מצוינות במדעים וליצור קבוצות מופת של מצטיינים באקדמיה. כדי להבטיח שילוב מיטבי, מתוכנן לבטל את כל התוכניות המבדלות בין סטודנטים יוצאי

¹ עיבוד מיוחד של מכון ברוקדייל של קובצי בגריות ותלמידים של משרד החינוך.

² הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (28 בנובמבר 2016). יוצאי אתיופיה בהשכלה הגבוהה בישראל, תש"ס (1999/2000) - תשע"ו (2015/2016) [הודעה לתקשורת]. אוחר מתוך http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201606364

אתיופיה לבין שאר הסטודנטים, לתגבר תוכניות הכוון להשכלה גבוהה ולספק מעטפת לתלמידי מדינה ולסטודנטים לתואר ראשון עבור שיעורי עזר, תגבורים אקדמיים, הכנה למבחני קבלה, מימון מגורים במעונות ועוד - מענים שעד עתה ניתנו באמצעות תוכניות שהפעילו עמותות או על ידי המוסדות עצמם.³ הוועדה לתכנון ולתקצוב במל"ג תהיה אחראית להעברת תקציב למוסדות להשכלה גבוהה לטובת קידום ההשתלבות של יוצאי אתיופיה ובכך יופחתו ההבדלים בין המוסדות בתמיכות הניתנות.

שיטה

כדי להבין לעומק את הגורמים המסייעים לשילוב מוצלח של סטודנטים יוצאי אתיופיה בלימודים אקדמיים ואת הגורמים המקשים על שילוב זה, בחרנו בגישה איכותנית לבחינת הנושא. שיטה זו נהוגה כאשר מבקשים להעמיד במרכז את תפיסות המשתתפים ואת המשמעות שהם מעניקים לתופעה הנבדקת.⁴ בתוך גישה זו בחרנו להשתמש באסכולה הפנומנולוגית המנתחת את המציאות החברתית מנקודת הראות הסובייקטיבית של הפועלים בה ושל החווים אותה.⁵ חוקרות מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ערכו, לבקשת קרן באדר ובמימונה, ראיונות פנים אל פנים עם סטודנטים יוצאי אתיופיה. דרך הראיונות ביקשו החוקרות ללמוד כיצד הסטודנטים תופסים השתלבות מוצלחת בלימודים ומהם הגורמים שמסייעים להשגתה ושמקשים עליה. נערכו עשרה ראיונות חצי מובנים עם שישה צעירים וארבע צעירות בטווח הגילים 24-32, אשר למדו שנה אחת לפחות במוסד להשכלה גבוהה, ועוד שלושה ראיונות עם מנהלות תוכניות לקידום שילוב יוצאי אתיופיה באקדמיה. עם התקדמות ביצוע הראיונות חשנו כי אנחנו מגיעות לרוויה וכי אותן תמות חוזרות ועולות מפי המראיינים השונים. מצאנו שמספר זה של ראיונות והמגוון במאפייני המראיינים ובמוסדות שהם לומדים בהם (לפירוט מאפיינים אלה ראו נספח) אפשרו לאסוף את המידע הנדרש במידה מספקת לצורך הבנת הנושא הנחקר, תוך התבססות על מגוון התנסויות ותפיסות.

³ התוכנית למצוינות האקדמית של סטודנטים יוצאי אתיופיה, על סדר היום, מיום 20.8.2017. נדלה בתאריך 11.3.2018 מאתר המקוון של המועצה להשכלה גבוהה [/che.org.il](http://che.org.il)

⁴ Denzin N. K., & Lincoln Y. S. (2005). Introduction: Discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (3rd ed, pp. 1-33). Thousand Oaks, CA: Sage Publications

⁵ Schwandt, T. A. (1998). Constructivist, interpretivist approaches to human inquiry. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The landscape of qualitative research: Theories and issues* (pp. 221-259). Thousand Oaks, CA: Sage Publications

הפנייה לסטודנטים נעשתה בדרכים מגוונות: באמצעות המנהל לסטודנטים עולים,⁶ באמצעות משרדי הדיקנט במוסדות השונים ומנהלי תוכניות לקידום יוצאי אתיופיה, בקבוצות ווטסאפ של סטודנטים יוצאי אתיופיה, על בסיס היכרות אישית ובשיטה של "חבר מביא חבר". הפנייה נעשתה לכל הסטודנטים שצברו שנת ניסיון אחת באקדמיה, בין שהם מצליחים ובין שהם מתקשים. עם זאת, בסופו של דבר התראיינו למחקר סטודנטים מצליחים. נראה כי תחושת האחריות החברתית הובילה דווקא את אלה הפעילים חברתית, ואת אלה המבקשים להוביל שינוי, להתראיין ולשתף מניסיונם. אף כי מדובר בקבוצה חזקה, בסטודנטים שבסך הכול עושים חיל בלימודיהם, אפשר ללמוד מהם רבות על הגורמים המסייעים להצלחה ועל מה נדרש לעשות כדי להגדיל את מספר יוצאי אתיופיה הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה.

מסמך זה מציג את התובנות העיקריות שעלו מניתוח הראיונות. בתחילה מתוארת בקצרה התפיסה של הסטודנטים ושל המנהלות בנוגע לשילוב מוצלח בלימודים, ולאחר מכן מפורטים הגורמים שסייעו ומסייעים לסטודנטים להשתלב והגורמים שהקשו ומקשים עליהם לעשות זאת. לבסוף מוצעות דרכים לסייע לצעירים יוצאי אתיופיה להשתלב במוסדות להשכלה גבוהה.

תפיסה של השתלבות מוצלחת בלימודים

הראיונות עם הסטודנטים הצביעו על הבדלים בין האופן שבו תפסו הצלחה בלימודים לפני כניסתם לאקדמיה לבין האופן שבו הם תופסים זאת כיום. בתחילה שלטה התפיסה ההישגית; השתלבות מוצלחת נקשרה להצלחה אקדמית - השגת ציונים טובים וסיום התואר בממוצע ציונים גבוה. התפיסה הייתה שהצלחה תלויה בסטודנט עצמו - אם הוא ישקיע, יתמיד וייתן את המרב מעצמו הוא יצליח. ההשתלבות בלימודים הביאה להבנה שלהצלחה פנים רבות ושהשגתה אינה תלויה רק בסטודנט אלא גם באינטראקציה שלו עם הסביבה. בעקבות כך עבר הדגש מהצלחה אקדמית לשילוב של זו עם היבטים אחרים

⁶ מנהל הסטודנטים הוא מערך של יחידות מנהליות שנועדו לספק לסטודנט את הסיוע המנהלי הנדרש במהלך פעילותו האקדמית באוניברסיטה. המנהל לסטודנטים עולים במשרד העלייה והקליטה אחראי לספק לסטודנטים עולים את הסיוע הנדרש להם למהלך הלימודים, לרבות מימון שכר לימוד, מלגת קיום ומעטפת אקדמית, חברתית וסוציאלית.

של הצלחה בהשתלבות: חברתית, כלכלית, הרגשת שייכות, מעורבות חברתית - להיות במקום משפיע, התאמה למקצוע ושביעות רצון מן הבחירה, תרומת הלימודים לחיי היום-יום ולהשתלבות בתעסוקה, איזון בין הלימודים לשאר תחומי החיים.

אחת התובנות הבולטות של הסטודנטים הייתה שההיבט החברתי חיוני להצלחת ההשתלבות בלימודים. חברים ללימודים יכולים להציע תמיכה רגשית בשעות משבר ותמיכה אינסטרומנטלית באמצעות לימוד משותף, מתן עצה, שיתוף בידע וכדומה.

כך לדברי אחד הסטודנטים:

חברים זה דבר מאוד חשוב. גם אם אתה לא מאוד מוצלח בלימודים, חברים הם אלה ששומרים אותך על הקרקע ושלא תישבר, מרימים אותך. לפני הפן הכלכלי והלימודי, זה הפן הכי חשוב. הרבה סטודנטים היו פורשים בלי זה”.

סטודנטית אחרת סיפרה:

... אחותי שאלה אותי: 'איזה טיפ את נותנת לי לתחילת שנת הלימודים?'. ואמרתי לה: 'תנסו להשתלב חברתית, תהיה חברותית, והכול כבר יזרום לך, הלימודים עצמם”.

השתלבות מוצלחת נקשרה גם בתחושת השייכות למקום שבו אני נמצא. הצלחה נתפסה כיכולת להתערות בחברה הכללית, להרגיש שייך ולקבל את אותו היחס שמקבלים שאר הסטודנטים, אך בה בעת גם לקחת אחריות ולייצג את בני העדה. אצל חלק מן המרואיינים נושא צבע העור היה בעל משמעות רבה ונראה שזהו נושא רגיש המלווה אותם בחייהם. אצל אחרים מוצאם וצבע עורם נטענו במשמעות בעקבות הכניסה לאקדמיה, זאת בשל המודעות החדשה למספר הנמוך של יוצאי אתיופיה במוסדות להשכלה גבוהה. מיעוט הסטודנטים יוצאי אתיופיה עורר במרואיינים את ההבנה שכניסתם בשערי האקדמיה אינה מובנת מאליה, והם ציינו שהצלחה בעיניהם היא עצם הנגישות שהייתה להם להשכלה גבוהה, הזכות והיכולת לבחור בלימודים גבוהים.

בראיונות עם מנהלות התוכניות עלתה תפיסה דומה של השתלבות מוצלחת בלימודים. גם הן הקנו חשיבות רבה להיבט החברתי ולתחושת השייכות, לצד ההיבט הלימודי. בשונה מן הסטודנטים, הדגש בשילוב החברתי ניתן ליצירת קשרים שיסייעו אחר כך בכניסה לשוק התעסוקה. כמו כן, אם מן הסטודנטים עלה שברגע שמושג היעד החברתי, הכול נעשה קל יותר, הרי אצל המנהלות הייתה זו תחושת השייכות. לטענתן, טיפוח הרגשת שייכות יפתח את הדלת ליוצאי אתיופיה רבים יותר להשתלב באקדמיה.

גורמים המסייעים להשתלבות מוצלחת

להשתלבות מוצלחת בלימודים גורמים רבים, למשל נתוני הפתיחה של הסטודנטים, התמיכה שהם מקבלים במהלך הלימודים, גורמי הנעה פנימיים ועוד. הסטודנטים שהתראיינו סבורים שהצליחו להשתלב היטב באקדמיה, גם מבחינה לימודית וגם חברתית. רובם תלמידים טובים - מתמידים, משקיעים, נחושים להצליח, משיגים ציונים טובים. מן המנהלות עלה שמדובר בסטודנטים המתמודדים עם קשיים לא מעטים אך גם עם רצון ומוטיבציה גבוהים מאוד להצליח. בניתוח הראיונות זוהו שלושה גורמי מפתח להצלחת ההשתלבות בלימודים.

1. בני המשפחה, ובפרט ההורים, ממלאים תפקיד מרכזי בבחירה בלימודים גבוהים ובהצלחה בהם. הם משמשים מודל לחיקוי, גורם הנעה ומקור תמיכה

מרבית הסטודנטים שהתראיינו נחשפו בביתם להשכלה גבוהה, אם באמצעות אחים בוגרים שסללו את הדרך ואם באמצעות קרובי משפחה אחרים (למשל, בני דודים) שלמדו. בהתאם, רבים מהם ציינו שאחת הסיבות העיקריות לבחירתם בלימודים גבוהים הייתה הבית, המשפחה שלהם. הוריהם, שלא למדו בעצמם במוסדות להשכלה גבוהה, היו אף הם מודל לחיקוי בשאיפתם לפתח את ההון האישי שלהם באמצעות השתתפות בקורסים והעשרה עצמית. הסטודנטים גם סיפרו על הורים שראו בהשכלה מקור למוביליות חברתית וכלכלית ועל כן דחפו אותם להתקדם ולהתפתח. השפעת העמדות המקובלות בבית בנוגע להשכלה צוינה גם על ידי מנהלות התוכניות. נאמר שלסטודנטים שנחשפו בביתם לעמדות חיוביות כלפי השכלה היה קל יותר להתמיד ולהצליח. התפקיד של ההורים בהצלחת ההשתלבות של ילדיהם בא לביטוי גם בפעולות שהם עשו כדי לספק לילדיהם נקודת פתיחה טובה יותר - בחירת בתי הספר שבהם למדו, מעורבות גבוהה בנעשה בבית הספר, רישום לחוגים וכדומה. נוסף על אלה, הסטודנטים ציינו את התמיכה של ההורים בלימודיהם שבאה לביטוי בעיקר בהיבט הרגשי - חיזוק ועידוד. במיעוט המקרים ניתנה גם תמיכה כלכלית. אחת הסטודנטיות מציגה יפה היבט זה:

כל הזמן היו אומרים להורים שלי, השכנים האתיופים... הילדים שלכם לא ייצא מהם כלום מזה שהם כל היום יושבים ולומדים ולא יוצאים לעבוד... אבל ההורים שלי הבינו שמה שבאמת יעזור להם זה שהם ילמדו... חלק מזה שרוב האוכלוסייה של האתיופים לא לומדת זה... בגלל שאין את התמיכה הזאת שאומרים לך את חייבת ללמוד, את צריכה ללמוד, אפילו את הדבר הפשוט הזה של לבוא לאספת הורים. חברות שלי סיפרו לי שההורים שלהם לא היו מגיעים... אז ממש מתחיל מהבית”.

דברי סטודנט אחר מציגים אף הם את חשיבות התמיכה ומוסיפים גם את עניין מימוש ציפיות ההורים. מדבריו, וגם מדברי סטודנטים אחרים, עולה שדחיפת ההורים סללה את הדרך ללימודים אך החשש לאכזבם הוא שמסייע להם להתמיד בהם:

... אפשר היה ליפול כמו כולם ולצאת, אבל זה גם עניין של משפחה שתומכת, לא תמיכה כלכלית אלא תמיכה מנטלית... והתמיכה הזאת של 'יהיה טוב, תחזיק מעמד', זה עוזר. וגם ההורים שלי הם לא עלו כדי לשנות את החיים שלהם, הם עלו כדי לשנות את החיים שלי, האונייה שלהם כבר מזמן איחרה והם לא עלו. הם עושים הכול כדי שאנחנו נצליח... אני זוכר לא מעט משפטים של אבא שאומר, אנחנו כבר עשינו את שלנו... הבאנו אתכם לפה כדי שתקבלו את ההזדמנות גם”.

2. תמיכה פורמלית מגופים האמונים על קידום יוצאי אתיופיה ותמיכה בלתי פורמלית מחברים מגבירות את השרידות של הסטודנטים ותורמות להשתלבות מוצלחת בלימודים

תמיכה פורמלית ובלתי פורמלית היא אבן יסוד בהצלחה להתמודד עם קשיים ולהתגבר עליהם. הסטודנטים ציינו הן את התמיכה שהם מקבלים מחבריהם והן את התמיכה שהם מקבלים מן המערכת כגורמים שמסייעים להם להצליח בלימודים.

תמיכת החברים. כאמור, הסטודנטים שמו דגש רב על ההיבט החברתי בתפיסת ההשתלבות שלהם. בהתאם, הם ציינו את חבריהם כאחד הגורמים העיקריים להצלחתם בלימודים. הודות למשענת ולעידוד שהציעו החברים ברגעי משבר, הסיוע שהעניקו זה לזה הן במידע, הן בעצה והן בלמידה משותפת, הצליחו הסטודנטים להתגבר על קשיים ולהתמיד בלימודיהם. סטודנטים שהתקשו בתחילה בהשתלבות סיפרו על תחושות בדידות ועל קושי רב להתמודד עם הלימודים ללא קבוצת תמיכה. גם בהקשר הזה צוינה

עובדת היותם קבוצת מיעוט; הנטייה לחפש את קבוצת ההתייחסות שלך לצד מיעוט הסטודנטים יוצאי אתיופיה, הקשו על חלק מן המרוויינים להשתלב חברתית.

תמיכת המוסד האקדמי. ברגעים אלה של תחושת בדידות מצאו כמה מן המרוויינים מזור בגורמים פורמליים, למשל יועצת במוסד האקדמי או אחראית עולים. במקרים שיש כתובת מוצלחת לפנייה במוסד, אותו אדם הופך לדמות משמעותית וחיונית לסטודנטים, הן כמקור למידע והן כמקור לקבלת תמיכה. במקרים שאותו גורם אינו סימפטי, תחושת חוסר האונים של הסטודנטים רבה מאוד. כמו כן, הסטודנטים והמנהלות ציינו את התמיכה הכלכלית הרבה שהם מקבלים שמאפשרת להם ללמוד - המנהל לסטודנטים עולים במשרד העלייה והקליטה ומשרד הביטחון מעניקים מענקים המממנים את שכר הלימוד ומלגות קיום חודשיות, והתוכניות לקידום יוצאי אתיופיה מעניקות מלגות לסבסוד מגורים במעונות. כמו כן ציינו תמיכות אחרות כגון שיעורי עזר, חונכים, שעות הקבלה של המרצים והמתרגלים, המכינות הקדם-אקדמיות והתוכניות לקידום יוצאי אתיופיה הפועלות בהן ונותנות מעטפת תמיכה לימודית, חברתית וכלכלית. חלק מן התמיכות הללו ניתנות גם הן על ידי המנהל לסטודנטים עולים.

3. גורמי ההנעה הפנימיים של הסטודנטים ותכונות האופי שלהם, סייעו ומסייעים להם להשיג את תנאי הכניסה הנדרשים ללימודים גבוהים וגם להתמיד בלימודים אלה

למרות החשיבות הרבה שהקנו הסטודנטים לתמיכה שהם מקבלים מן הסביבה, הם ייחסו חלק מהצלחתם בלימודים לתכונות האישיות שלהם. הסטודנטים ציינו את יכולת ההתמדה שלהם, את הנוכחות הקבועה בשיעורים ואת ההתמצאות בחומר הנלמד, את ההשקעה, את הרצון העז להצליח ואת הנחישות להשיג את יעדיהם. הם סיפרו על יכולת להיעזר ולהשתמש בכלים מגוונים כדי להתקדם: מפגש עם אנשים שהצליחו בתחומם ועם מרצים, צפייה בסרטונים ב-YouTube כדי להעשיר את ידיעותיהם, הקלטת ההרצאות כדי לחזור על החומר ועוד. רבים מהם ציינו את העניין שלהם בנושאי הלימוד ואת אהבתם לרכישת ידע וסיפרו שכבר בתיכון היו מצטיינים. בהקשר לכך גם ציינו ההבנה של חשיבות ההשכלה להתקדמות האישית וגם ליצירת שינוי חברתי. תכונות נוספות שהוזכרו בהקשר להצלחה הן אופטימיות שמאפשרת לראות את הדברים באור חיובי ולא להתייאש וכן היעדר חשש מאתגרים ומכישלונות.

הגעתי לאן שהגעתי כי התאמצתי. כשעליתי לפה לא ידעתי אפילו להגיד שלום, חברים שלי למדו באתיופיה יהדות ועברית, ואני לא ידעתי כלום, והיום הם לא לומדים לימודים אקדמיים ואני כן”.

בראיונות צוינה גם ההכנה המוקדמת שעשו הסטודנטים לקראת כניסתם ללימודים, אשר יכולה להצביע אף היא על המוטיבציה הגבוהה שלהם להצליח. ההכנה באה לביטוי הן בתהליך קבלת החלטות מושכל בנוגע לבחירת מוסד הלימודים ותחום הלימודים - התייעצות עם סטודנטים אחרים, השתתפות בימים פתוחים, התנסות בעבודה בתחום כדי לבחון התאמה - והן בלימוד עצמי של החומר שעתידי להילמד במסגרת הלימודים.

גורמים המקשים על השתלבות מוצלחת

על אף ההתקדמות הרבה שעשו יוצאי אתיופיה במשך השנים, הפער בינם לבין כלל האוכלוסייה היהודית בישראל עדיין גדול, והם מתמודדים עם קשיים אישיים ומשפחתיים רבים המשליכים על יכולתם להשתלב במוסדות להשכלה גבוהה. אחת המנהלות תיארה את מצבם כריצה על משטח דק מאוד שאין מתחתיו רשת ביטחון. כל שינוי במצבם עשוי לטרוף את התוכניות שלהם. בניתוח הראיונות שנערכו עם הסטודנטים ועם מנהלות התוכניות זוהו ארבעה חסמים עיקריים להצלחת השתלבות באקדמיה.

1. נתוני הפתיחה של יוצאי אתיופיה והדרישה לעמוד בבחינה הפסיכומטרית הם חסם משמעותי לכניסתם למוסדות להשכלה גבוהה

אחד החסמים שציינו גם הסטודנטים וגם מנהלות התוכניות הוא הצבת הבחינה הפסיכומטרית כתנאי קבלה לאוניברסיטה. צעירים יוצאי אתיופיה מתקשים בבחינה זו והציון הממוצע שלהם בה נמוך הרבה יותר מממוצע הציונים של כלל הנבחנים היהודים. לא רק שהסטודנטים אינם מצליחים להשיג ציון מספיק, רבים מהם נמנעים מלהיבחן בשל החשש ממנה. עקב כך הם בוחרים ללמוד במכללות, שאינן דורשות לעשות את הבחינה, או מוותרים על המקצוע שרצו לטובת תואר כללי או תחום לימודים שהדרישות אליו נמוכות בגלל היעדר ביקוש. בכך הם פוגעים בסיכוייהם למצוא תעסוקה הולמת בסיום לימודיהם. המנהלות

ציינו כחסם גם את האחוז הנמוך של הזכאים לבגרות ובפרט של הזכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף של האוניברסיטה. בהקשר לכך צוינה גם העובדה שבתי הספר אינם מכוונים את התלמידים למגמות לימוד שיכולות לסייע להם בחייהם בעתיד.

2. למרות התמיכה הכלכלית הרחבה, הסטודנטים מתמודדים עם קשיים כלכליים שעשויים להשפיע על החלטות שיקבלו זמן על פניותם ללימודים

בראיונות עם הסטודנטים והמנהלות צוין הקושי הכלכלי כחסם. על קושי זה דיווחו כמעט כל הסטודנטים שראיינו, אף כי רובם ציינו שהם מצליחים להסתדר הודות למימון הקיים, לחסכונותיהם ולעבודות שבהן הם עובדים במהלך הלימודים או החופשות. מן הראיונות עלתה תמונה של משפחות עניות מאוד - הורים מובטלים המתקיימים מקצבאות או הורים שעובדים בניקיון ומתפרנסים בדוחק. לא רק שמעטות המשפחות שיכולות לסייע כלכלית, אלא שחלק מן הסטודנטים אף נדרשים לסייע בפרנסת המשפחה. חלקם דוחים בשל כך את מועד תחילת הלימודים ומתחילים בגיל מאוחר יחסית, אחרי שמילאו את חובתם למשפחה והצליחו לחסוך מספיק כסף. הסטודנטים סיפרו על הקושי לשלב עבודה ולימודים, במיוחד בשנה הראשונה שהיא אינטנסיבית במיוחד, על הקושי למצוא משרות סטודנט ועל התחשבנות על כל הוצאה. בהקשר לכך עלה הצורך בהכוונה בנושא של התנהלות כלכלית. הסטודנטים ציינו את הצורך לקבל מידע מוקדם על היקף ההוצאות הכרוכות בלימודים באקדמיה, ובין היתר על ציוד שחובה לקנות ועל ציוד שאפשר לוותר על רכישתו.

בחלק מן המקרים השיקול הכלכלי היה אחד המכריעים בבחירה במוסד לימודים קרוב לבית שיחסוך הוצאה על מגורים במעונות או בדירה. במקרים אחרים הסטודנטים בחרו לגור מחוץ לבית ולשאת במעמסה הכלכלית כיוון שבבית אין את השקט ואת המרחב ללמוד. הראיונות חשפו את המלכוד שבו נמצאים סטודנטים אלה: מצד אחד מדובר במשפחות מרובות ילדים המתגוררות בבתים קטנים שבהם אין מקום ללמוד, ומצד שני המגבלה הכלכלית מונעת יציאה מן הבית. מנהלות התוכניות ציינו כי מסיבה זו התוכניות מממנות מגורים במעונות ולעיתים אף מחייבות את הסטודנטים לגור בהם. עוד עלה מן הראיונות שיש כנראה הבדלים גדולים בין המוסדות במידת הסיוע הכלכלי שניתן לסטודנטים.

כך מתאר אחד הסטודנטים את הקושי בהיעדר משפחה שיכולה לתמוך כלכלית:

”מהבחינה הכלכלית זה יכול להיות משבר קשה מאוד. את מקבלת איזושהי תמיכה, מלגה, אבל זה נשאר שם. אין לך את המשפחה שתומכת, שמסייעת או שיכולה לתת לך את העזרה הכלכלית שאת צריכה. מעטות המשפחות יוצאות אתיופיה, בכל אופן שאני מכיר, שיכולות לעזור לילדים שלהן כלכלית.”

סטודנט אחר מסביר את הפגיעה בלימודים הנובעת מן המצב הכלכלי:

”... אמנם קיבלתי גיבוי של 100% מהמשפחה... אבל העניין הוא שכשאתה מגיע ממשפחה מרובת ילדים... כשאין לך את החדר הזה שאתה יכול לבוא ולשבת וללמוד בו בשקט, זה קושי שהוא אדיר... אנשים לא יכולים להבין איך זה שעד גיל 25 אין לך את הפרטיות הזו לבוא לפתוח מחברת ולשבת... ימים שלמים, שבועות, שאני מתנהל מחוץ לבית.”

3. הסטודנטים מתמודדים עם קשיים לימודיים דומים לאלה של כלל הסטודנטים אך גם עם כאלה הייחודיים להם

בראינות עם הסטודנטים דווחו בעיקר קשיים לימודיים המאפיינים סטודנטים רבים כמו קושי לעמוד בדרישות הגבוהות והמרובות. לצד אלה עלו מהם וממנהלות התוכניות קשיים ייחודיים יותר, כמו היעדר מקום ללמוד שצוין לעיל או היחשפות לשפה אקדמית שאינה מוכרת להם מן הבית ולחשיבה ביקורתית. האקדמיה היא מערבית בשפתה ובחשיבתה ובשל כך עשויה לעורר תחושת זרות. מאחר שמדובר בסטודנטים שרובם ילידי ישראל ושעברו מסלול זהה לשאר חבריהם הישראלים - מסגרות חינוך וצבא - מצב זה עשוי לעורר רגשות תסכול וחוסר אונים. מנהלות התוכניות דיווחו גם על קשיים בשפה האנגלית, בהבנת הנקרא ובכתיבה ועל קשיים הנובעים מן הפער בין איך שהם נתפסו עד עכשיו בעיני סביבתם, כתלמידי תיכון טובים מאוד ואף מצטיינים, ובין הקשיים שהם חווים במוסד להשכלה גבוהה.

קושי אחר שעלה מן הסטודנטים ומן המנהלות הוא חוסר במידע שיאפשר בחירה נבונה של תחום הלימודים. נטען שבני העדה פונים לתחומי לימוד מסוימים, מוכרים, בלי לבחון את מידת התאמתם אליהם. הבחירה בתחום לימודים לא מתאים נובעת בין היתר מחוסר היכרות עם המגוון הקיים ומהיעדר גורם שיסייע בהתאמת תחום הלימודים ליכולות ולעניין של הסטודנט. חוסר התאמה מקשה על השרידות ועשוי להוביל לנשירה. המנהלות ציינו גם היעדר מידע בנוגע לתארים מתקדמים ומה נדרש כדי להתקדם באקדמיה. נאמר

שחינוי לספק מידע מסוג זה במיוחד לסטודנטים שהם דור ראשון להשכלה גבוהה,⁷ כדי שיוכלו לנתב עצמם בתבונה ולממש את היכולת שלהם ללמוד גם לתארים מתקדמים.

4. לא יעיל מערך הליווי והתגבור במוסדות הלימוד מצומצם ולעיתים

אחד ממערכי התמיכה העיקריים בסטודנטים הוא מערך החונכים המספקים תגבור לסטודנטים מתקשים. בראיונות עלו טענות רבות כלפי מערך המתגברים, החל במחסור במתגברים וכלה בחוסר מקצועיותם. הסטודנטים ציינו שאין מספיק מתגברים ועל כן "כל הקודם זוכה" וסטודנטים שהתגלו אצלם קשיים רק בשלב מתקדם בשנה עשויים למצוא עצמם ללא עזרה. אחת הסטודנטיות סיפרה שנאלצה להשקיע מכספה בשיעורי עזר כיוון שלא קיבלה סיוע. הסטודנטים גם ציינו את חוסר הזמינות של המתגברים מאחר שהם טרודים בענייניהם. עוד עלה מן הראיונות שהמתגברים נבחרים בשל היותם סטודנטים מצטיינים, אך בפועל הם אינם זוכרים את החומר הנלמד ולא פעם הם גם נטולי מיומנויות הוראה. לצד הטענה על מערך ליווי לא מספק, גם נטען שהסיוע שמספקים המנהל לסטודנטים עולים במשרד העלייה והקליטה והדיקנט לא מוגש ולא כולם יודעים עליו. חלק מן הסטודנטים גילו רק בשלב מאוחר שיש להם האפשרות להיעזר או שמגיעות להם מגוון זכויות. סטודנטים שלמדו במכינה קדם-אקדמית והשתתפו באחת התוכניות לקידום יוצאי אתיופיה דיווחו על קושי בשל הפסקת הליווי לאחר השנה הראשונה ללימודים. חלק מן הסטודנטים הרגישו צורך להמשיך לקבל את מעטפת התמיכה האינטנסיבית לאורך כל לימודי התואר מאחר שהקשיים אינם פוחתים.

המלצות להמשך פיתוח דרכי סיוע להשתלבות מוצלחת במוסדות להשכלה גבוהה

הקשיים שדווחו על ידי הסטודנטים וצורכיהם שלא קיבלו מענה וכן ניסיון של מנהלות תוכניות לקידום ההשתלבות של יוצאי אתיופיה הובילו את המרואיינים להציע מספר

⁷ הכוונה לסטודנטים שהם הראשונים במשפחתם ללמוד במוסד אקדמי, כאלה שאין להם הורים או אחאים שלמדו באקדמיה.

המלצות להמשך פיתוח דרכי הסיוע לשילוב מוצלח של יוצאי אתיופיה באקדמיה. המלצות אלה נוגעות לתחום הלימודי, החברתי והכלכלי וכוללות המלצות למתן סיוע לפני הלימודים ובמהלכם.

יש לציין שחלק גדול מן ההמלצות שהציעו המרואיינים יכולות להיות רלוונטיות גם לאוכלוסיות בסיכון נוספות, כגון סטודנטים עולים בכלל, סטודנטים מקבוצות מיעוט או סטודנטים יוצאי סידורים חוץ-ביתיים ללא עורף משפחתי.

1. חיזוק והרחבה של המכינות הקדם-אקדמיות ושל התוכניות לקידום יוצאי אתיופיה הפועלות בתוכן

המכינות נועדו לחולל שינוי בזמן קצר יחסית באמצעות מתן מעטפת רחבה לצרכים מגוונים. יתרונותיהן רבים: הן מסייעות לסטודנטים לשפר ציונים בבחינת הבגרות ולהגדיל את סיכויי הקבלה שלהם, לעיתים הן גם משמשות חלופה לבחינה הפסיכומטרית; הן מחזקות את הידע של הסטודנטים בתחומים שיקלו עליהם בהמשך להשתלב בלימודי התואר הראשון; הן משפרות מיומנויות למידה; הן מאפשרות היכרות עם מסגרת אקדמית בסביבה תומכת; והן מציעות תמיכה רבה באמצעות מערך תגבורים, יחס אישי וסיוע כלכלי. התוכניות לקידום יוצאי אתיופיה הפועלות במכינות נותנות מעטפת נוספת לזו שמציעות המכללות ומשפרות עוד יותר את סיכויי הסטודנטים להשיג את תנאי הקבלה הנדרשים ולהגיע מוכנים ללימודים אקדמיים. נקודת החוזק הבולטת של תוכניות אלה היא הליווי האישי המוצע לסטודנטים. תשומת הלב האישית מאפשרת לזהות את צרכי הייחודיים של הסטודנט ולספק לו מענה ממוקד. יצוין כי במכינות ובתוכניות אלה העבודה היא תובענית ויש גם הרבה פיקוח על הסטודנטים מבחינת שעות הלימוד, הגשת מטלות וכדומה. למרות אי-הנעימות הכרוכה בפיקוח על אנשים עצמאיים ובוגרים, לדברי המנהלות יש לכך תוצאות חיוביות.

יתרון נוסף של התוכניות הללו היא יכולתן לשפר את ההשתלבות של יוצאי אתיופיה במוסדות ובתחומי לימוד שיספקו להם נקודת פתיחה טובה יותר לתעסוקה. הן עושות זאת בשתי דרכים: מתן מידע ותיווך. כאמור, אחד הקשיים שעלו בראיונות עם הסטודנטים והמנהלות הוא שחסר ליוצאי אתיופיה מידע בסיסי שסייע להם בבחירה נכונה של תחום הלימוד ומוסד הלימודים. בחלק מן התוכניות שמים דגש על היבט זה ומספקים מידע מקיף גם על תחומי הלימוד השונים ועל ההבדלים ביניהם ועל מוסדות הלימוד הקיימים מבחינת תנאי קבלה, דרישות וכדומה. מענה זה יש להגדיל ולחזק.

הדרך השנייה היא תיווך בין הסטודנט למוסד האקדמי - מאחר שצוות המכינה והתוכנית מכיר היטב את הסטודנטים, המוסד יכול להתייעץ עימם בנוגע לסטודנטים שלא עברו את תנאי הסף במספר נקודות ולאפשר את קבלתם למרות זאת, על סמך חוות הדעת של צוות המכללה. זה יכול להיות מדד נוסף לקבלה שעשוי לסייע להגברת ההשתלבות של יוצאי אתיופיה באקדמיה. לצורך כך יש צורך לשפר את הקשר בין המוסד האקדמי והמכינה.

2. קיום מפגשי התמצאות שיספקו מידע חיוני בנושאים רלוונטיים כדי להפחית תחושת בדידות ובלבול בכניסה ללימודים וגם במהלכם

הסטודנטים דיווחו על צורך עז בקבלת מידע על אופן ההתנהלות במוסד אקדמי, החל ברישום וכלה בגורמים המוסמכים לסייע בנושאים שונים. בראיונות עם הסטודנטים והמנהלות עלה הצורך להנגיש את האקדמיה לסטודנט יוצא אתיופיה, מאחר שלא פעם זה המפגש הראשון שלו עם מוסד להשכלה גבוהה. מוצע להקצות גורם מתווך שיקבל את פני הסטודנטים ויסביר להם מה צריך לעשות, למי לפנות באיזה עניין, שיקנה מיומנויות למידה ויספק מידע על הזכויות והחובות של הסטודנט, זאת כדי להגביר תחושת השייכות ולהקל על חבלי הכניסה.

כמו כן, מוצע להמשיך במתן המידע במשך כל התואר, זאת כדי לסייע בקבלת החלטות בצמתים שונים של הלימודים. אחד הצרכים שציינו הסטודנטים והמנהלות הוא מתן ידע על מה שניתן לעשות עם התואר לאחר סיום הלימודים. הגישור בין הלימודים לעולם העבודה חיוני ביותר ולכן נטען שיש לדבר עליו במהלך הלימודים. הסטודנטים הציעו למשל לארגן הרצאות של אנשי מקצוע ושל אנשים שהצליחו בדרכם בנושאים שונים הרלוונטיים לעתידם של הסטודנטים. לדברי הסטודנטים, מרצים אלה, שמומלץ שחלקם יהיו יוצאי אתיופיה, יכולים לשמש תחליף למודל החיקוי שחסר בבית ולספק מידע חיוני על דרכים לממש את התואר בעולם העבודה. כך לדברי אחד הסטודנטים:

אנשים שוכחים במהלך התואר למה הם נמצאים שם... אתה נמצא שם כדי לקבל השכלה גבוהה ולעשות בה שימוש אחרי זה... להזכיר לאנשים למה הם נמצאים שם. זה כל כך חשוב.

3. חיזוק מערך הליזוי והתמיכה הניתן לסטודנטים במשך הלימודים לתואר הראשון

הקשיים הלימודיים המלווים את הסטודנטים במשך הלימודים לתואר כולו מציפים את הצורך לתגבר את מערך התמיכה המוצע כיום. כאמור, כיום מערך התגבורים אינו מתפקד היטב ויש לשקול דרכים לשפרו. כמו כן, למרות התמיכה הכלכלית הרחבה הניתנת לסטודנטים, מלגת הקיום המוצעת היום, בסך 600 ש"ח לחודש, אינה מספיקה, בפרט לא לסטודנטים שצריכים לממן מגורים מחוץ לבית. יש לשקול דרכים להרחיב סיוע זה, למשל מתן מענה פרוגרסיבי ודיפרנציאלי - לתת מלגת קיום גבוהה יותר בשנה הראשונה ולבחון את הצרכים האישיים של כל סטודנט.

יצוין כי אחת ההחלטות שהתקבלו בוועדה לשילוב יוצאי אתיופיה של המל"ג היא להגדיר סכום שנתי קבוע לטובת צרכים שונים של הסטודנט: שיעורי עזר, מעונות, סיוע נפשי, אבחונים וכדומה. הסטודנט יוכל להחליט במה הוא מעוניין להשקיע את כספי הסיוע. אחת הטענות שעלו מצד המנהלות היא שלסטודנטים עצמם לא פעם קשה לזהות את צרכיהם הדחופים או את הצרכים שהשקעה בהם בהווה תשתלם להם במיוחד בעתיד. לצורך כך נדרש ליווי מצד איש מקצוע שרואה את צרכיהם ויכול לזהות את הנושאים שהשקעה בהם תפיק את מרב התוצאות בטווח הארוך. בהמשך לכך כדאי גם לשקול מתן סדנאות להתנהלות כלכלית נבונה שיוכלו לסייע לסטודנטים להשתמש טוב יותר בכספים המיועדים להם.

4. חיזוק תחושת השייכות באמצעות קיום פעילויות חברתיות וציון חגים וימים מיוחדים של יוצאי אתיופיה בלוח השנה האקדמי

מן הסטודנטים ומן המנהלות עלה הצורך בחיזוק ההיבט החברתי ובשיפור תחושת השייכות של יוצאי אתיופיה כבסיס להרחבת ההשתלבות שלהם באקדמיה. לקבוצה מגובשת מבחינה חברתית יש יותר כוח להניע שינויים, והפרטים בה מפתחים ביטחון עצמי שמסייע להם בכל ההיבטים. בתוכניות לקידום יוצאי אתיופיה הפועלות במסגרת המכינות נוהגים לארגן פעילויות חברתיות ולציין ימים מיוחדים ליוצאי אתיופיה - את חג הסיגד או את יום הזיכרון ליהודי אתיופיה שנספו בדרכם לישראל. עם זאת, פעילויות אלה מתרחשות רק בחלק מן המוסדות ולעיתים רחוקות ויש להרחיב מענה זה. מן הסטודנטים עלה הצורך לקיים פעילויות חברתיות לא רק במכינות אלא גם במהלך לימודי התואר. חלקם סיפרו על יוזמות אישיות של ארגון קבוצות מפגש שבהן דנים בסוגיות שונות, הן הקשורות ליוצאי אתיופיה והן שלא, ושל ציון אירועים מיוחדים.

5. מציאת פתרונות לחסמים בירוקרטיים כמו הגבלת גיל או משך הלימודים לתואר

בראיונות עלו קשיים בירוקרטיים כמו הגבלת גיל לקבלת מלגת לימודים וקיום, מה שמקשה על קבלת זכויות אלה בגיל מבוגר יותר - המל"ג משלם על סטודנטים יוצאי אתיופיה עד גיל 28, למעט מקרים חריגים, ומשרד הביטחון מעניק סיוע עד חמש שנים מן השחרור מצה"ל. נטען שבקרוב יוצאי אתיופיה גיל תחילת הלימודים גבוה יותר, במיוחד בקרב הגברים הצעירים, מאחר שהם עסוקים בתחילה בצבירת חסכונות ובעזרה למשפחה. מגבלת הגיל חוסמת הזדמנות להשתלב באקדמיה ועל כן יש לבחון את האפשרות להסרתה.

דבר נוסף שיש לשקול הוא הרחבת משך הלימודים לתואר. הגדרת זמן קבוע להשלמת התואר אינה מאפשרת לחורגים ממנו להמשיך לקבל מימון שכר לימוד מטעם המדינה. יוצאי אתיופיה לא פעם חורגים מן הזמן הקבוע בשל הקשיים שלהם ויש להידרש לצורך זה.

סיכום

מסמך זה ביקש להביא בעיקר את קולם של סטודנטים יוצאי אתיופיה בנושא של השתלבות מוצלחת במוסדות להשכלה גבוהה. הסטודנטים שהתנדבו להתראיין היו חזקים, כאלה שהצטיינו בבית הספר התיכון ומצליחים גם כיום באקדמיה. גם לתוכניות שמנהלותיהן רואיינו מגיעים בעיקר סטודנטים עם מוטיבציה גבוהה ויכולות. אם מן הסטודנטים הטובים, שזכו לתמיכה ולעידוד ממשפחתם, עלתה תמונה של קשיים מרובים ושל מגוון צרכים שאין להם מענה, קל וחומר שצורכיהם של סטודנטים המתמודדים עם נתוני פתיחה טובים פחות ועם קשיים מורכבים יותר יהיו רבים.

המלצות ועדת ההיגוי לעידוד ולטיפוח המצוינות האקדמית של יוצאי אתיופיה של "דרך חדשה" ושל המל"ג כבר מתייחסות לחלק מן הצרכים שהוצגו במסמך זה, כגון תגבור תוכניות הכוון להשכלה גבוהה, הרחבת מעטפת התמיכה בתלמידי מכינות ובסטודנטים לתואר ראשון והגדלת מספר הסטודנטים המשתלבים בתארים מתקדמים. אולם יש עוד נושאים שיש לתת עליהם את הדעת כמו ליווי אישי ומתן מענים ממוקדים. הרחבת המעטפת הכלכלית חשובה, אך נראה שהסטודנטים יזדקקו להכוונת איש מקצוע המכיר אותם היטב באשר לאפשרויות של שימוש בכסף. כמו כן, אחת ההחלטות שהתקבלו בוועדת ההיגוי היא להפסיק את פעילותן של התוכניות המבדלות, כלומר את התוכניות

שניתנות ליוצאי אתיופיה בנפרד, ולשלב אותם בתוכניות סיוע לכלל האוכלוסייה. ממנהלות התוכניות עלתה דילמה בעניין. מצד אחד, יש הסכמה רחבה שעדיף לשלב את יוצאי אתיופיה בחברה הכללית ולתת מענה לצרכים פרטניים ולא לצרכים גורפים של יוצאי אתיופיה. מצד שני נטען שהפערים הקיימים עדיין גדולים מאוד ולכן תוכניות מבדלות מצליחות להשיג את התוצאות הטובות ביותר בתנאים הקיימים. דילמה זו מעוררת את השאלה מה האיזון המתאים בין מתן סיוע במסגרת תוכניות כלליות, תוך הנגשתו לסטודנטים יוצאי אתיופיה כדי להתגבר על החסמים המונעים מהם להשתמש בשירותים אלה, לבין סיוע המכוון ליוצאי אתיופיה, המביא בחשבון את צורכיהם הייחודיים.

נספח: מאפיינים אישיים של המרואיינים

שנת לימודים לתואר	תחום לימודים	מוסד לימודים אקדמי	דור ראשון להשכלה גבוהה	סיום תיכון עם תעודת בגרות מלאה	יישוב מגורים	יליד אתיופיה	מגדר		גיל
							גבר	אישה	
ג	כלכלה ומנהל	המכללה האקדמית אשקלון	אחים	✓	אשקלון	-	גבר	25	1
ד	הנדסה תעשייה וניהול	עזריאלי - מכללה אקדמית להנדסה ירושלים	דור ראשון להשכלה גבוהה	✓	ירושלים	✓	גבר	29	2
ב	הנדסת חומרים	עזריאלי - מכללה אקדמית להנדסה ירושלים	אחים	✓	קריית עקרון	-	אישה	24	3
ד	הנדסה תעשייה וניהול	עזריאלי - מכללה אקדמית להנדסה ירושלים	קרובי משפחה	-	ירושלים	✓	גבר	28	4
ג	ביולוגיה	אוניברסיטת בר אילן	קרובי משפחה	✓	אשדוד	-	אישה	25	5
ב	מדעי המחשב	המכללה האקדמית הדסה ירושלים	אחות	✓	ירושלים	-	גבר	24	6
תואר שני	ניהול מערכות חינוך	אוניברסיטת תל אביב	אחים	✓	נתיבות	-	גבר	29	7
א	סיעוד	האוניברסיטה העברית בירושלים	אחים	✓	חדרה	-	גבר	32	8
ג	עבודה סוציאלית	אוניברסיטת בן גוריון בנגב	קרובי משפחה	✓	כפר סבא	-	אישה	25	9
ב	משאבי אנוש ומדע המדינה	דור ראשון להשכלה גבוהה	אוניברסיטת בר אילן	✓	יבנה	-	אישה	27	10